

ولایت‌پذیری و چگونگی تأثیر آن بر سلامت روان

R.khorasani9284@ gmail.com

راضیه‌سادات سیدخراسانی / سطح چهار تفسیر تطبیقی جامعه‌الزهراء

پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۸

دریافت: ۹۹/۰۳/۱۰

چکیده

ولایت‌اهلبیت علیهم‌السلام یکی از مباحث مهم کلامی و اعتقادی در فرهنگ اسلامی است. در تعالیم قرآن و روایات، مسئله ولایت‌پذیری نه تنها از ویژگی‌های فرد مؤمن، بلکه شرط ایمان قلمداد شده تا آنجا که در روایات، مرگ همراه با عدم شناخت به امام معصوم علیه‌السلام مرگ جاهلی دانسته شده است. این مهم در پرتو معرفت و شناخت، اطاعت و پیروی و محبت نسبت به امامان معصوم علیهم‌السلام حاصل می‌شود و پذیرش آن آثار فراوانی برای فرد ولایت‌مدار به همراه دارد و سلامت روانی فرد را تأمین می‌کند. این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی و با رویکرد قرآنی - روایی در صدد است تا براساس آیات قرآن کریم و روایات معصومان علیهم‌السلام به ولایت‌پذیری و چگونگی تأثیر آن بر سلامت روان براساس مکتب روان‌شناسی شناختی بپردازد. براینده و نتیجه این تحقیق آن است که از منظر قرآن و روایات، ولایت‌پذیری اهل‌بیت علیهم‌السلام در سه ساحت فردی، اجتماعی و آینده، تغییر بینش ایجاد می‌کند که در راستای آن سلامت روان به دست می‌آید. تزکیه نفس، ایمان حقیقی، نظم اجتماعی، امنیت، رستگاری و قبولی عبادات، از جمله آثاری است که موجب سلامت روان فرد مؤمن به ولایت ولی الهی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: ولایت، ولایت‌پذیری، سلامت روان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

را به معنای قرب و نزدیک می‌دانند (ازهری، ۱۴۲۱ق، ج ۱۵، ص ۳۲۱؛ جوهری، ۱۳۷۶ق، ج ۶ ص ۲۵۲۸؛ ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ج ۶ ص ۱۴۱؛ فیروزآبادی، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۴۶۴).

فیومی می‌گوید: «(الْوَلِيُّ) بِمَعْنَى فَاعِلٍ مِنْ (وَلِيَّةٍ) إِذَا قَامَ بِهِ وَ كُلُّ مَنْ وَلِيَ أَمْرًا أَحَدٍ فَهُوَ (وَلِيُّهُ)» (فیومی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۶۷۲)؛ «ولی» به معنای فاعل از «ولیت»، کسی را گویند که به کار دیگری قیام کند و هر کس کار دیگری را به عهده گرفت، ولی اوست. این معنا را دیگر لغویان نیز آورده‌اند (ر.ک: جوهری، ۱۳۷۶ق، ج ۶، ص ۲۵۲۸؛ ابن اثیر، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۲۲۷؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۵، ص ۴۰۷). آنان برای این معنا، یتیم و زن را مثال زده‌اند؛ زیرا دیگری سرپرستی امورشان را، به عهده گرفته است. بنابراین «ولی» کسی است که، مالک تدبیر و سرپرست دیگران است.

۱-۲. ولایت‌پذیری

منظور از ولایت‌پذیری محبت صرف نسبت به اهل‌بیت علیهم‌السلام نیست، بلکه پذیرش سرپرستی ایشان و اطاعت و تبعیت از دستورات و سیره آن بزرگان است. ولایت‌پذیری و اطاعت از ایشان، دستور الهی است و خداوند در قرآن کریم فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (نساء: ۵۹)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولوالامر [اوصیای پیامبر] را. خداوند در این آیه و آیات دیگری (آل عمران: ۳۲ و ۱۳۲) به اطاعت از پیامبر خود توصیه فرموده است؛ زیرا رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از طرف خداوند است و هرآنچه می‌گوید همه وحی الهی است (نجم: ۴۳). اولی الامر نیز در ردیف پیامبر هستند و از آنجاکه رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اولی الامر یکی هستند، اطیعوا برای اولی الامر تکرار نشده و هر دو اطاعت خداوند متعال است (دستغیب، ۱۳۶۳، ص ۱۲۷). براین اساس کسی که از اهل‌بیت اطاعت کند از خداوند اطاعت کرده است و کسی که از آنها سرپیچی کند، از خدا متعال سرپیچی کرده است (صدوق، ۱۳۷۶ق، ص ۴۷۶). در روایتی از امام صادق علیه‌السلام آمده است: «كَذَّبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مِنْ شِيعَتِنَا وَ هُوَ مُتَمَسِّكٌ بِعُرْوَةِ غَيْرِنَا» (صدوق، ۱۳۶۲، ص ۳؛ همو، ۱۴۰۳ق، ص ۳۹۹؛ مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۹۸)؛ دروغ پنداشته کسی که خود را شیعه

اطاعت اهل‌بیت علیهم‌السلام و پذیرش ولایت ایشان از مباحث مهمی است که در منابع اسلامی مطالب فراوانی در مورد آن نگاشته شده و هریک به بُعدی از آن و جایگاه و ضرورت آن پرداخته‌اند؛ تا آنجا که پذیرش ولایت معصومان علیهم‌السلام جزء مسلمات مذهب تشیع و شرط ورود به این مکتب دانسته شده است. چنانچه در حدیثی از امام باقر علیه‌السلام آمده است: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ وَ لَمْ يُنَادَ بِشَيْءٍ كَمَا نُودِيَ بِالْوَلَايَةِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۸؛ حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۱۸)؛ اسلام بر پنج چیز بنا شده است: نماز و زکات و روزه و حج و ولایت، و اهمیت هیچ‌یک از آنها همانند اهمیت ولایت نیست. در ادامه حدیثی دیگر، زراره از برترین ارکان دین سؤال می‌کند، امام علیه‌السلام در پاسخ می‌فرماید: ولایت؛ زیرا ولایت کلید آنهاست، و «والی» راهنمون مردم است به برپاداری آنها (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۸؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق، ج ۴، ص ۸۹). هرچند پژوهش‌های بسیاری در اهمیت ولایت اهل‌بیت علیهم‌السلام صورت گرفته است؛ اما موضوعی که کمتر مورد اهتمام پژوهشگران این عرصه قرار گرفته، نقش ولایت‌پذیری بر سلامت روانی ولایت‌مداران است. گفتنی است در خصوص تأثیر منابع دیگر دینی بر سلامت روان، پژوهش‌های پراکنده‌ای انجام شده، ولی جز یک مقاله، نگارش مستقلی درباره تأثیر ولایت‌پذیری به سلامت روان یافت نشد؛ مقاله «نقش ولایت‌پذیری اهل‌بیت علیهم‌السلام در امنیت فردی و تحلیل روان‌شناختی آن» (زارعی توپخانه، ۱۳۹۲).

با توجه پیشینه موضوع، انجام پژوهشی مستقل در زمینه ولایت‌پذیری ضرورت می‌یابد. این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی و با رویکرد قرآنی - روایی، براساس آیات قرآن کریم و روایات به ولایت‌پذیری و چگونگی تأثیر آن بر سلامت روان می‌پردازد.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. ولایت

«وَلِيٌّ» و «وَلَاةٌ»، به معنای قرار گرفتن چیزی بعد از چیزی است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص ۳۶۵؛ ابن‌درید، ۱۹۸۸، ج ۱، ص ۲۴۶). به بیان دیگر، «وَلِيٌّ» به حصول دو چیز (یا بیشتر) در کنار هم، بی‌آنکه بین آنها چیزی دیگر فاصله شود، گفته می‌شود. برخی ارباب لغت آن

ما بدانند، درحالی‌که به ریسمان غیر ما چنگ می‌زند. در حدیث دیگری از همان امام آمده است: «شیعه ما نیست کسی که به زبان بگوید شیعه هستیم، اما در عمل با ما مخالفت کند و آثار ما را زیر پا گذارد، شیعه ما کسی است که با زبان و دل با ما موافق باشد و آثار ما را پیروی کند و مانند ما رفتار کند. چنین کسانی شیعه واقعی ما هستند» (حرعاملی ۱۴۱۲ق، ج ۱۱، ص ۱۹۶). بنابراین ولایت‌مداران راستین کسانی هستند که در قول، عمل و قلب خود ولایت‌اهلیت را بپذیرند و در راستای مسیر ایشان گام بردارند.

۱-۳. سلامت روان

سلامت روانی یا بهداشت روانی از جمله مفاهیمی است که به‌رغم استفاده وسیع از آن، تعریف کلی که مقبول همه باشد از آن بیان نشده و هر فرد و گروهی تصور خاصی از سلامت روان دارد (نجات و ایروانی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱).

فرهنگ روان‌شناسی لاروس، در تعریف بهداشت روانی آورده است: «استعداد روان برای هماهنگ، خوشایند و مؤثر کار کردن، در موقعیت‌های دشوار انعطاف‌پذیر بودن و برای بازیابی تعادل خود، توانایی داشتن» و سازمان جهانی بهداشت آن را چنین تعریف کرده است: «بهداشت روانی در درون مفهوم کلی بهداشت جای می‌گیرد و بهداشت یعنی توانایی کامل برای ایفای نقش‌های اجتماعی، روانی و جسمی؛ بهداشت، تنها نبود بیماری یا عقب‌ماندگی نیست» (گنجی، ۱۳۹۲، ص ۹).

مکتب روان‌تحلیلگری که زیرموند فروید نماینده آن است، «خودآگاهی» را برای سلامت روان ضروری می‌داند. یعنی هر آنچه که ممکن است در ناخودآگاهی ایجاد مشکل کند، باید خودآگاه شود. از نظر مکتب انسان‌گرایی و کارل راجرز، آفرینندگی مهم‌ترین میل ذاتی انسان سالم است. به عقیده راجرز، انسان سالم به ارگانیزم خویش اعتماد می‌کند. آمادگی کسب تجربه، زندگی هستی‌دار و احساس آزادی از ویژگی‌های دیگر انسان سالم است. اسکینر که نظراتش تحت مکتب رفتارگرایی مطرح شده، سلامت روان را رفتار منطبق با قوانین و ضوابط جامعه دانسته و انسان سالم را کسی می‌داند که تأیید اجتماعی بیشتری به خاطر رفتارهای متناسب، از محیط و اطرافیانش دریافت می‌کند. از نظر مکتب شناختی و ویلیام گلاسر، انسان سالم کسی است که دارای ویژگی‌های مختلفی از قبیل پذیرش واقعیت، هویت موفق و مسئولیت‌پذیری و تأکید بر

حال و آینده و دوری از خیال‌پردازی است. واقعیت‌درمانی وی بر سه اصل قبول واقعیت، قضاوت در درستی رفتار و پذیرش مسئولیت رفتار و اعمال استوار است که با تحقق این سه، سلامت روانی حاصل می‌شود. مکتب هستی‌شناسی و ویکتور فرانکل ماهیت وجودی انسان را متشکل از سه عنصر معنویت، آزادی و مسئولیت دانسته و سلامت روان را مستلزم تجربه شخصی این سه عامل می‌داند (ر.ک: نجات و ایروانی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱-۱۶۵). از آنجاکه بررسی تأثیر ولایت‌پذیری بر سلامت روان براساس همه دیدگاه‌ها در این نوشتار نمی‌گنجد، یکی از دیدگاه‌ها محور بحث قرار می‌گیرد. از میان مکاتب مختلف، مکتب شناختی به پذیرش واقعیت، تغییر نگرش و درزمان بودن تأکید بیشتری دارد. در این راستا دین اسلام ایمان را مبتنی بر شناخت و معرفت و عقل دانسته و به تعقل، تدبر و پذیرش واقعیت اهتمام دارد (ر.ک: سبحانی و محمدرضایی، ۱۳۹۱، ص ۴۲-۴۴) و مفاهیم آن نیز در جهت تقویت شناخت و باور و اصلاح نگرش انسان در طول حیات او بوده است. بنابراین این پژوهش سلامت روان براساس مکتب شناختی را محور کار خود قرار داده و به مؤلفه‌های سلامت روان براساس آن می‌پردازد.

۲. سلامت روان براساس دیدگاه شناختی

در سال‌های اخیر انجمن کانادایی بهداشت روانی، «سلامت روان» را در سه قسمت ذیل تعریف کرده است:

۱. نگرش‌های مربوط به خود؛
۲. نگرش‌های مربوط به دیگران؛
۳. نگرش‌های مربوط به زندگی.

نگرش‌های مربوط به خود، شامل: تسلط بر هیجان‌های خود، آگاهی از ضعف‌های خود و رضایت از خوش‌های ساده است.

نگرش‌های مربوط به دیگران، شامل: علاقه به دوست‌های طولانی و صمیمی، احساس تعلق به گروه، احساس مسئولیت در مقابل محیط انسانی و مادی است.

نگرش‌های مربوط به زندگی، شامل: پذیرش مسئولیت‌ها، انگیزه توسعه امکانات و علایق خود، توانایی اخذ تصمیم‌های شخصی و انگیزه خوب کار کردن است (نجات و ایروانی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱).

این تعریف هماهنگ با تعریف انسان سالم در مکتب شناختی در روان‌شناسی است. از دیدگاه شناختی، افرادی که از سلامت روان

برخوردارند دارای استدلال‌ها و باورهای صحیح هستند (گنجی، ۱۳۹۲، ص ۳۲۱). از نظر درمان‌گران شناخت‌گرا، «اختلال‌های رفتاری از باورهای ناسازگاری، که فرد به طور ناخودآگاه آنها را می‌پذیرد، به وجود می‌آیند. بنابراین، آنها سعی می‌کنند این باورهای ناسازگار یا این موانع را از میان بردارند تا مراجعان بتوانند علت‌های بنیادی رفتار خود را درک کنند. آنها اغلب بر این عقیده‌اند که شخص، با آگاهی یافتن از ویژگی‌های غیرواقعی بودن افکار، می‌تواند تفسیرهای خود از رویدادها را تغییر دهد تا بعداً رفتارهای ناسازگار خود را اصلاح کند» (همان، ص ۳۲۲).

یکی از درمان‌گران شناخت‌گرای مشهور، آلبرت الیس (Albert Ellis) است. وی اصول ۱۳گانه‌ای را به عنوان معیارهایی برای سلامت روان در نظر گرفته که نفع شخصی، رغبت اجتماعی، خودفرمانی، تحمل، انعطاف‌پذیری، تعهد و تعلق نسبت به چیزی خارج از وجود خود، پذیرش خود و خطر کردن، از آن جمله است (نجات و ایروانی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۱). الیس نقش مهمی برای تفکر و اندیشه انسان قائل است. وی معتقد است، با تغییر تفکر می‌توان هیجانات ناراحت‌کننده را تغییر داد (الیس و هارپر، ۱۳۹۵، ص ۲۲). از نظر او، «احساس انسان به‌طور کلی از تفکرش نشأت می‌گیرد» (همان، ص ۳۲).

۳. نمودهایی از تأثیر ولایت‌پذیری بر سلامت روان

برای دستیابی به سلامت روان، نگرش مثبت فرد نسبت به مسائل مختلف ضروری است و انسان سالم نگرش صحیحی نسبت به خویش، دیگران و جهان و آینده دارد. در ادامه با توجه به این سه عنصر، به نقش ولایت‌پذیری بر سلامت روان اشاره می‌شود:

۳-۱. بینش شخص نسبت به خویش

پذیرش ولایت و اطاعت از اهل‌بیت^ع از نظر خداوند واجب است (نساء: ۵۹). پیامبر^ص نیز در تعالیم خود به پذیرش ولایت ایشان و پیروی از آنان سفارش کرده است. از این‌رو ولایت‌پذیری ایمان حقیقی و در راستای اطاعت از خدا و رسول است. پس شخصی که این اصل اساسی ایمان را پذیرفته، نسبت به اعتقاداتش اطمینان پیدا می‌کند که خود مایه سکینه و آرامش شخص است. همچنین محبت به اهل‌بیت^ع بهترین وسیله برای تهذیب نفس و پاکی روح از آلودگی‌ها دانسته شده است (مطهری، ۱۳۷۲، ج ۱۶، ص ۲۶۳)؛ زیرا در سایه ولایت‌پذیری، الگوگیری از اولیای دین صورت می‌گیرد که

خود باعث تطهیر نفس می‌شود. در زیارت «جامعه کبیره» از امام هادی^ع آمده است: «مَا خَصَّنَا بِهِ مِنْ وَلَائِكُمْ طَبِيبًا لَخَلَقْنَا [لِخُلُقِنَا] وَ طَهَارَةً لَانْفُسِنَا وَ تَرْكِيَةً لِبِرْكَةِ لَنَا وَ كَفَّارَةً لِدُنُوبِنَا» (صدوق، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۲۷۵؛ طوسی، ۱۴۰۷، ج ۶، ص ۹۸؛ نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۰، ص ۴۲۱)؛ آنچه که خداوند در سایه پذیرش ولایت شما نسبت به ما ارزانی داشت، مایه پاکی خلقت ما، پاکیزگی جان‌های ما و باعث ترکیه ما و آمرزش گناهان ماست.

افزون بر اینکه ولایت‌پذیری موجب اطمینان روحی و معنوی افراد می‌شود، موجب امنیت و اطمینان جانی نیز می‌گردد. یعنی پذیرش ولایت، باعث ایمنی فرد از آسیب‌های و خطرات دنیوی می‌شود. امام حسن عسکری^ع به یکی از یارانشان فرمودند: «يَا سَهْلُ إِنَّ لِشَيْعَتِنَا بَوْلَائَتِنَا لِعِصْمَةً لَوْ سَلَكُوا بِهَا فِي لُجَّةِ الْبَحْرِ الْغَامِرَةِ وَ سَبَّاسِبِ الْبَيْدَاءِ الْغَابِرَةِ بَيْنَ سِيَاحِ وَ ذَبَابِ وَ أَعَادَى الْجَنِّ وَ الْإِنْسِ لَأَمْنُوا مِنْ مَخَافَتِهِمْ بَوْلَائَتِهِمْ لَنَا فَتَّقِ بِاللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ اَخْلِصْ فِي الْوَلَاءِ لِأَمَّتِكَ الطَّاهِرِينَ^ع وَ تَوَجَّهْ حَيْثُ شِئْتَ وَ أَقْصِدْ مَا شِئْتَ» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۸، ص ۲۴۲)؛ ای سهل! برای شیعیان ما به خاطر ولایتی که دارند پناه و حفاظی است، که به واسطه آن اگر به قعر دریاها غوطه‌ور شوند و یا در دل بیابان‌های بی‌آب و علف به میان درندگان و دشمنان از جن و انس راه پیمایند، از خطرها در امان باشند. پس به خدای متعال اتکا کن و در ولایت به ائمه طاهرين^ع خالص باش، و به هر جا می‌خواهی برو و هر مقصدی را که خواهی دنبال کن.

با توجه به اینکه پذیرش راستین ولایت، باعث اطمینان فرد به ایمانش شده و به تطهیر و زلالی باطن او از آلودگی‌ها منتهی می‌شود، همچنین او را از خطرات دنیوی حفظ می‌کند، پس فرد به نوعی آرامش روانی می‌رسد که همان سلامت روان است. بنابراین ولایت‌پذیری موجب اصلاح بینش فرد نسبت به خود می‌شود که خود گامی در مسیر کسب سلامت روان به‌شمار می‌رود.

۳-۲. بینش شخص نسبت به جهان

شاخصه دیگر سلامت روان در مکتب شناختی، بینش صحیح او نسبت به دیگران و جهان است. در این زمینه نیز افراد ولایت‌مدار در سایه پذیرش ولایت و تسلیم اوامر ولی، به رشد اجتماعی می‌رسند و از آسیب‌برانگیز می‌مانند. امام رضا^ع در پاسخ کسی که از چرایی اطاعت از «ولوالامر» سؤال می‌کند یکی از علت‌های آن را امنیت در جامعه و

الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَغَرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ» (نهج البلاغه، ۱۳۷۹، خطبه ۱۸۴)؛ خداوند در نظر آنان بزرگ است و غیر خدا در چشم آنان کوچک است. با این بیان، مؤمن حقیقی و پیرو اهل‌بیت^ع به اوج عزت نفس و بزرگی درونی می‌رسد. چنانچه بزرگ‌ترین موجود در نظر او خداوند متعال و همه مخلوقات در نظر او کوچک می‌شوند. پس سرمایه وجودی خود را تنها در مسیر خداوند و رضای او صرف کرده و در صدد رضای او می‌اندیشد، سخن می‌گوید و عمل می‌کند. در نتیجه افکار و نظرات نادرست دیگران، تأثیری بر او ندارد و متوجه هیچ گزندی از سوی مردم، برای خود نمی‌شود. چنین شخصی بی‌شک به آرامش رسیده و سلامت روانی او تأمین شده است.

۳-۳. بینش شخص نسبت به زندگی و آینده

پذیرش مسئولیت‌ها، انگیزه توسعه امکانات و علایق خود، توانایی اخذ تصمیم‌های شخصی و انگیزه خوب کار کردن، در مقوله بینش شخص نسبت به زندگی و آینده قرار می‌گیرد. مؤمن ولایت‌مدار به لحاظ فردی به آرامش درونی دست یافته و در اجتماع نیز این آرامش را با نگرش مثبت خود حفظ می‌کند. چنین فردی آمادگی بیشتری برای پذیرش مسئولیت دارد و با انگیزه به توسعه امکانات خود پرداخته و با هدف علایق و استعدادهای خود را پرورش می‌دهد. او انگیزه کافی برای خوب کار کردن دارد؛ زیرا نیروی ایمان همچون چراغی فروزان راهنمای اوست و او را از آسیب‌های روانی نظیر، تشویش، نگرانی، اضطراب و تردید در امان می‌دارد. مؤمن حقیقی و پیرو اهل‌بیت^ع دچار ناامیدی نسبت به اعمال و تردید در قبولی آنها نمی‌شود؛ زیرا بر این باور است که ولایت‌مداری عمل صالح را بالا می‌برد. در قرآن کریم آمده است: «... إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْورُ» (فاطر: ۱۰)؛ سخنان پاکیزه به سوی او صعود می‌کند، و عمل صالح را بالا می‌برد و آنها که نقشه‌های بد می‌کشند، عذاب سختی برای آنهاست و مکر (و تلاش افسادگرانه) آنان نابود می‌شود (و به جایی نمی‌رسد)!

در منابع روایی و تفسیری آمده است: امام صادق^ع در تفسیر این آیه فرمودند: «ولایت ما اهل‌بیت باعث عروج عمل است (و به سینه مبارکشان اشاره کرده و فرمودند) کسی که ولایت ما را قبول نکرده است، خداوند متعال هیچ عملی را از وی بالا نمی‌برد» (ر.ک: کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۳۰؛ ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹ق، ج ۴، ص ۳؛

جلوگیری از فساد دانسته و چنین فرموده است: «آفریدگان بر حد محدودی قرار گرفته و فرمان یافته‌اند که از این حد در نگذردند تا کارشان تباه نشود، این کار جز به آن میسر نمی‌شود که برایشان امینی بگمارند تا آنان را از تجاوز از حد و در آمدن به ناحیه‌ای که برای ایشان ایجاد خطر می‌کند، بازدارد؛ چه اگر چنین نمی‌بود، هیچ کس لذت‌جویی و سودمندی خود را به خاطر جلوگیری از تباه شدن دیگران فرو نمی‌گذاشت، پس برای مردمان سرپرستی قرار داده شد تا از فساد و تباهی بازشان دارد، و حدود و احکام را در میان ایشان اقامه کند. دیگر اینکه هیچ فرقه‌ای از فرقه‌ها و هیچ ملتی از ملت‌ها را نمی‌یابیم که جز با داشتن سرپرست و رئیسی، که به امر دین و دنیای ایشان رسیدگی کند، باقی مانده باشد. پس در حکمت حکیم جایز نیست که خلق را از داشتن چیزی که ناگزیر باید داشته باشند و دوام و قوام ایشان جز به آن میسر نیست، محروم سازد؛ کسی که به راهنمایی او با دشمنان خود می‌جنگد، و غنایم را تقسیم می‌کنند، و او نماز جمعه و جماعت آنان را برپا می‌دارد، و از تعدی ستمگران بر دیگران جلوگیری می‌کند» (صدوق، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۲۵۳؛ فیض کاشانی، ۱۳۷۱، ص ۱۱۴؛ حرعاملی، ۱۴۲۵ق، ج ۱، ص ۱۲۸).

افزون بر دوام و بقاء جامعه، در سایه ولایت معصومان^ع، نظم بر جامعه حاکم می‌شود و از هرج و مرج و حکمرانی مستبدان در امان می‌ماند. حضرت فاطمه زهرا^ع در این خصوص فرموده‌اند: «فجعل الله... طاعتنا نظاما و إمامتنا أمنا من الفرقة و حينا عزا للإسلام...» (ابن طیفور، بی‌تا، ص ۲۸؛ جوهری بصری، بی‌تا، ص ۱۳۹؛ طبری، ۱۴۱۳ق، ص ۱۱۳)؛ خداوند اطاعت از ما را موجب نظم و امامت ما را سبب در امان ماندن از تفرقه‌ها و محبت ما را عامل عزت اسلام قرار داده است.

بدیهی است، بسیاری از مشکلات روانی در پی بدبینی‌ها، توجه بیش از حد و نامعقول به نظر دیگران و تکلف شخص برای کسب رضایت آنان به دست می‌آید. انسانی که ایمان واقعی دارد و معصومان^ع را الگوی خود قرار داده و در مسیر آنها گام برمی‌دارد، بینش او نسبت به جهان تغییر می‌کند و برایش نگرش مثبت و واقعی نسبت به مردم و محیط حاصل می‌شود. او افراد را خلق خدا و همچون خود می‌داند و نوع ارتباط خود با آنان را به گونه‌ای تنظیم می‌کند که در راستای عبودیتش باشد و تمام تلاش خود را به کار می‌گیرد که رابطه‌اش با خداوند مخدوش نگردد. امیرمؤمنان علی^ع در اوصاف متقین و رهروان راه ولایت اینچنین می‌فرماید: «عَظَمَ

که هر شخصی در طلب سعادت است و همواره دین‌داران درصد کسب سعادت خود هستند. پس این امتیاز نیز موجب ثابت قدم شدن فرد در مسیر و افزایش اطمینان قلبی او می‌شود.

یکی دیگر از تعالیم اهل‌بیت^ع که روح امید را در دل پیروانشان زنده و آنان را به آینده امیدوار می‌کند، شفاعت است. زیارت «جامعه کبیره»، شفاعت اهل‌بیت^ع را مقبول دانسته است (صدوق، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۲۷۷)؛ پس مشروع و به اذن الهی است و نافذ خواهد بود. براساس این باور، پیروان اهل‌بیت^ع که در دنیا تحت تأثیر شیطان یا هوای نفس دچار خطا شده‌اند، با شفاعت امید خود را از دست نمی‌دهند. آنان با خطاهای صورت‌گرفته راه را بر خود بسته نمی‌بینند و همچنان به فضل الهی امیدوارند؛ زیرا ناامیدی خود منشأ مشکلات فراوانی است و در پی آن فرد مأیوس می‌گردد. وی با گمان طرد شدن از درگاه الهی خود را از درگاه الهی دور می‌داند. چنین شخصی آمادگی بیشتری برای گناه و انحراف دارد و ممکن است سرانجام با این تفکر به پوچی برسد. از این‌رو اسلام راه‌های مختلفی برای بازگشت فرد گداخته تا وی پس از خطا و اشتباه، ناامید نشود و بازگردد و در نتیجه بهداشت روانی فرد حفظ شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه در این مقاله آمده، نتایج ذیل به دست می‌آید:

- اسلام ارکان مهمی دارد که ولایت‌پذیری اولیای الهی، اساسی‌ترین آنهاست. در اهمیت آن می‌توان گفت: ولایت در راستای توحید است و بدون آن، توحید ناقص و مخدوش است.
- ولایت‌پذیری اولیاء الهی یعنی، سرسپردگی و پذیرش سرپرستی خداوند متعال، رسول اکرم^ص و اوصیای گرامی ایشان^ع.
- ولایت‌پذیری آثار فراوانی دارد که همه (و دست‌کم غالب) آنها موجب تأمین بهداشت روانی شخص خواهند بود.
- در تعریف سلامت روان مکاتب مختلف روان‌شناسی، مؤلفه‌هایی مختلفی را معرفی کرده‌اند؛ از میان آنها مکتب شناختی توجه خاصی بر تغییر نگرش انسان دارد. براین‌اساس تأثیر ولایت‌پذیری سلامت روان در مکتب شناختی در سه ساحت قابل بررسی است؛ بینش شخص نسبت به خویش، بینش شخص نسبت به جهان و بینش شخص نسبت به زندگی و آینده.
- از آنجاکه ولایت اهل‌بیت^ع، ایمان حقیقی را به ارمغان

ابن‌طاووس، ۱۴۲۰ق، ص ۳۱۳؛ مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۵، ص ۱۲۰؛ بحرانی، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۵۳۹؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ج ۱۰، ص ۵۴۵؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۳۵۳). با پذیرش این واقعیت، امید به آینده در شخص مؤمن ولایت‌مدار تقویت می‌شود و از شک و تردید رهایی می‌یابد که خود باعث آرامش وی می‌شود. در منابع دینی از بالارفتن اعمال، به قبولی آن نیز تعبیر شده است؛ یعنی پذیرش ولایت موجب قبولی اعمال فرد می‌شود. امام صادق^ع در تفسیر آیه «وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا» (اعراف: ۱۸۰) فرموده است: «تَحْنُ - وَ اللَّهِ - الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ الَّتِي لَا يَبْتَلُ اللَّهُ مِنْ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِمَعْرِفَتِنَا» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۳۵۱)؛ یعنی شرط قبولی معرفت خدا با اسماء حسنی و خواندن خدا با آن اسماء و سایر اعمال، معرفت اهل‌بیت^ع است (قزوینی، ۱۴۲۹ق، ج ۲، ص ۴۰۱).

۴. ولایت‌پذیری و ارتباط آن با آخرت

یکی دیگر از ثمرات پذیرش ولایت معصومان^ع ایمنی از آسیب‌های اخروی است. براساس روایات مراد از استقامت در آیه «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا...» (فصلت: ۳۰)؛ به یقین کسانی که گفتند: پروردگار ما خداوند یگانه است! سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که ترسید و غمگین مباشید. استقامت بر ولایت امیرالمؤمنین و ائمه^ع است (صفار، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۹۴؛ کوفی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۸۲؛ ابن‌شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹ق، ج ۴، ص ۳۳۰؛ دیلمی، ۱۴۲۷ق، ص ۱۶۴؛ مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۳، ص ۸). بنابراین کسانی که بر ولایت ائمه^ع استقامت کنند و پیرو آنان باشند، فرشتگان هنگام مرگ به آنها بشارت می‌دهند که «ترسید و اندوهناک نباشید و این به‌خاطر استقامت، سکوت شما و حفظ و عدم ترویج احادیث، نزد دشمنان بوده است» (صفار، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۹۴؛ حلی، ۱۴۲۱ق، ص ۲۷۴). عدم خوف و اندوه در قیامت همان امنیت و مصونیت شیعیان در قیامت است که خود موجب اطمینان و آرامش پیروان اهل‌بیت^ع می‌شود.

براساس مفاهیم دینی، در سایه معرفت و ولایت نسبت به اهل‌بیت، شیعیان و پیروان امیرمؤمنان^ع از رستگاران هستند (صدوق، ۱۳۷۶، ص ۴۳۹؛ مفید، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۴۱؛ حسکانی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۴۶۷؛ اربلی، ۱۳۸۱ق، ج ۱، ص ۵۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲۷، ص ۱۴۳). چنین سعادت‌ی نصیب شیعیان ایشان می‌شود. بدیهی است

زارعی توپخانه، محمد، ۱۳۹۲، «نقش ولایت‌پذیری اهل‌بیت^ع در امنیت فردی و تحلیل روان‌شناختی آن»، معرفت، ش ۱۹۱، ص ۴۴-۷.

سبحانی، جعفر و محمد محمدرضایی، ۱۳۹۱، اندیشه اسلامی ۱، چ یکصد و هجدهم، تهران، معارف.

صدوق، محمدبن علی، ۱۳۶۲، صفات الشیعه، تهران، اعلمی.

—، ۱۳۷۶ق، الأملی، چ ششم، تهران، کتابچی.

—، ۱۳۷۸ق، عیون اخبارالرضا^ع، تهران، جهان.

—، ۱۳۸۵، علل الشرائع، قم، کتابفروشی داوری.

—، ۱۴۰۳ق، معانی الأخبار، قم، جامعه مدرسین.

صفار، محمدبن حسن، ۱۴۰۴ق، بصائرالدرجات فی فضائل آل محمد^ع، تصحیح محسن‌بن عباسعلی کوجه‌باغی، چ دوم، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.

طبری، محمدبن جریر، ۱۴۱۳ق، دلائل الإمامة، قم، بعثت.

طوسی، محمدبن حسن، ۱۴۰۷ق، تهذیب الأحکام، تحقیق حسن الموسوی خراسان، چ چهارم، تهران، دار الکتب الاسلامیه.

عروسی حویزی، عبدعلی‌بن جمعه، ۱۴۱۵ق، تفسیر نورالتقلین، تصحیح سیدهاشم رسولی محلاتی، چ چهارم، قم، اسماعیلیان.

فراهیدی، خلیل‌بن احمد، ۱۴۰۹ق، کتاب العین، چ دوم، قم، هجرت.

فیروزآبادی، محمدبن یعقوب، ۱۴۱۵ق، القاموس المحیط، بیروت، دار الکتب العلمیه.

فیض کاشانی، ملامحسن، ۱۴۰۶ق، السوافی، اصفهان، کتابخانه امام امیرالمؤمنین علی^ع.

—، ۱۳۷۱، نوادر الأخبار فیما یتعلق بأصول الدین، تصحیح مهدی انصاری قمی، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.

فیومی، احمدبن محمد، ۱۴۱۴ق، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، چاپ دوم، قم، مؤسسه دار الهجرة.

قزوینی، ملاخلیل‌بن غازی، ۱۴۲۹ق، الشافی فی شرح الکافی، تصحیح محمدحسین درایتی، قم، دارالحدیث.

قمی مشهدی، محمدبن محمدرضا، ۱۳۶۸، تفسیر کنزالدقائق و بحرالغرائب، تصحیح حسین درگاهی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

کلینی، محمدبن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی، چ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

کوفی، فرات‌بن ابراهیم، ۱۴۱۰ق، تفسیر فرات الکوفی، تصحیح محمد کاظم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

گنجی، حمزه، ۱۳۹۲، بهداشت روانی، چ یازدهم، تهران، ارسباران.

مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، بحارالانوار، چ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

—، ۱۴۰۴ق، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، تصحیح سیدهاشم رسولی محلاتی، چ دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مطهری، مرتضی، ۱۳۷۲، مجموعه آثار، چ هشتم، تهران، صدرا.

مفید، محمدبن محمدبن نعمان، ۱۴۱۳ق، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، قم، کنگره شیخ مفید.

نجات، حمید و محمود ایروانی، ۱۳۷۸، «مفهوم سلامت روان در مکاتب روان‌شناسی»، اصول بهداشت روانی، سال اول، ش ۳، ص ۱۶۰-۱۶۶.

نوری، حسین‌بن محمدتقی، ۱۴۰۸ق، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، مؤسسه آل‌البتی^ع لإحیاء التراث.

می‌آورد و موجب، تطهیر باطن انسان و پیراستگی روح او می‌شود، بینش فرد را نسبت به خود مثبت می‌کند و همین امر سلامت روانی وی را به دنبال می‌آورد.

– رشد اجتماعی، عدم هرج و مرج و انتظام اجتماعی، آثار اجتماعی ولایت‌پذیری است که با آن، بینش شخص نسبت به اطراف، مثبت می‌شود.

– در نهایت قبولی اعمال، عدم خوف و اندوه، رستگاری ابدی و شفاعت عناصری هستند که با پذیرش ولایت برای شخص حاصل می‌شود. این حقایق انگیزه، تلاش و امید شخص ولایت‌مدار را تقویت می‌کند و او را به سلامت روانی خود نزدیک می‌سازد.

منابع.....

نهج‌البلاغه، ۱۳۷۹، ترجمه سیدعلی نقی فیض الاسلام، تهران، فیض الاسلام.

ابن اثیر، مبارک‌بن محمد، ۱۳۶۷، النهاية فی غریب الحدیث و الأثر، تصحیح محمود محمد طناحی و طاهر احمد زاوی، چ چهارم، قم، اسماعیلیان.

ابن درید، محمدبن حسن، ۱۹۸۸م، جمهرة اللغة، بیروت، دارالعلم للملایین.

ابن شهر آشوب مازندرانی، محمدبن علی، ۱۳۷۹ق، مناقب آل ابی‌طالب^ع، قم، علامه.

ابن طاووس، سیدعلی، ۱۴۲۰ق، طرف من الأنباء و المناقب، تصحیح قیس عطار، مشهد، تاسوعا.

ابن طیفور، احمدبن ابی‌طاهر، بی‌تا، بلاغات النساء، قم، شریف الرضی.

ابن فارس، احمدبن، ۱۴۰۴ق، معجم مقاییس اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی.

ابن منظور، محمدبن مکرم، ۱۴۱۴ق، لسان العرب، چ سوم، بیروت، دار صادر.

اربلی، علی‌بن عیسی، ۱۳۸۱ق، کشف الغمّة، تبریز، بنی‌هاشمی.

الیس، آلبرت و رابرت آن هارپر، ۱۳۹۵، زندگی عاقلانه، (ویراست سوم)، ترجمه مهرداد فیروزبخت، چ یازدهم، تهران، رشد.

ازهری، محمدبن احمد، ۱۴۲۱ق، تهذیب اللغة، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

بحرانی، سیدهاشم، ۱۴۱۵ق، البرهان فی تفسیر القرآن، قم، بعثت.

جوهری بصری، احمدبن عبدالعزیز، بی‌تا، السقیفة و فدک، تصحیح محمدهادی امینی، تهران، مکتبه نینوی الحدیثه.

جوهری، اسماعیل‌بن حماد، ۱۳۷۶ق، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، بیروت، دارالعلم للملایین.

حراعلمی، محمدبن حسن، ۱۴۰۹ق، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل‌البتی^ع.

—، ۱۴۲۵ق، اثبات الهداة بالانصوص و المعجزات، بیروت، اعلمی.

حسکانی، عبیدالله‌بن عبدالله، ۱۴۱۱ق، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، تصحیح محمدباقر محمودی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

حلی، حسن‌بن سلیمان‌بن محمد، ۱۴۲۱ق، مختصر البصائر، تصحیح مشتاق مظفر، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.

دستیغیب، سیدعبدالحسین، ۱۳۶۳، ولایت، تهران، ناس.

دیلمی، حسن‌بن محمد، ۱۴۲۷ق، غرر الأخبار، تصحیح اسماعیل ضیفغ، قم، دلیل ما.